

Hal Koch og Krogerup Højskole

Af P. NYBOE ANDERSEN

Når initiativtagerne til dette festskrift har ønsket, at det også skulle indeholde et bidrag om Hal Koch og Krogerup Højskole, har det umiddelbart sin forklaring i, at Roar Skovmand hørte til lærerstaben på Krogerup fra skolens oprettelse i 1946 indtil 1956, det år, da også Hal Koch forlod højskolen. I det meste af dette tiår var desuden fru Inger Dahl højskolens husmoder.

Bortset fra denne tilknytning til modtageren af festskriftet har emnet imidlertid interesse i skolehistorisk sammenhæng. Ingen dansk højskole er kommet til verden med en tilsvarende historisk baggrund, udsprunget direkte af besættelsesårenes samvirke mellem de danske ungdomsorganisationer. Ved sin karakter af medborgerhøjskole var den fra starten placeret på et noget afvigende grundlag i forhold til den tids typiske danske folkehøjskole. Og skolens bevægede historie i Hal Kochs tiårige periode som forstander kaster både lys udad mod den øvrige danske højskole og indad mod Hal Kochs liv og tankeverden.

Det var i sandhed ikke sunget ved Hal Kochs vugge, at han skulle blive højskoleforstander. Hans far, farfar og oldefar havde været provster i den danske folkekirke, og ingen af dem havde stået den grundtvigske retning eller folkehøjskolen nær. Faderen, provst Hans Koch, var således en årrække formand for Danmarks kristelige studenterforbund. Han var præst på stenbroen i Solbjerg sogn på Frederiksberg og kendt som en skarp polemiker med en efter den tids forhold venstreorienteret holdning til det borgerlige livs indretninger. Den, der hørte Hal Kochs ord ved sin fars bære, vil vide, hvor nært åndeligt beslægtet han følte sig med ham.

Efter teologisk eksamen gik Hal Koch i sin farfars spor som kirkehistoriker, blev dr. theol. kun 28 år gammel og fem år senere professor i teologi ved Københavns universitet. Hans hu stod til teologisk og historisk forskning, og for den bredere offentlighed var han indtil efteråret 1940 et ukendt navn.

Det var i og for sig et naturligt led i hans kirkehistoriske forelæsninger, når han i september 1940 bekendtgjorde at ville holde forelæsninger over den unge Grundtvig. Men han markerede et videre sigte ved at indbyde også ikke-teologiske studenter til disse forelæsninger. I en situation hvor han følte, at de unge var rådvilde både

folkeligt, menneskeligt og kristeligt, ville han gerne »konfrontere de studerende med en mand, der mere end de fleste ved, hvad det vil sige at være menneske og dansk«.

Tilstrømningen var aldeles overvældende, så forelæsningerne, skønt de fandt sted i det største auditorium, måtte dubleres. Den indledende forelæsnning såvel som et foredrag holdt i Kristelig akademisk forening blev offentliggjort som avis-kronikker. Hal Koch var dermed pludselig placeret som en mand, der havde både mod og evner til at tale om den danske virkelighed under besættelsens vilkår på en fængende og iangsættende måde.

Der var i efteråret 1940 kredse af »gode danske mænd«, som ønskede at bruge den nationale stemning og skuffelsen efter den 9. april til at undergrave det danske folkestyre og fremkalde en ikke-parlamentarisk regering af, hvad man selv opfattede som »rigets bedste mænd«. Hal Koch talte disse kredse hårdt imod og viste dermed sin solidaritet med det danske folkestyre og de valgte politikere.

Dansk Ungdoms Samvirke

Alt dette var baggrunden for, at Hal Koch i slutningen af oktober blev valgt til formand for Dansk Ungdomssamvirke. Her havde man brug for en topfigur, der ikke havde været engageret i partipolitik, men kunne stå som et folkeligt, nationalt og kulturelt samlingsmærke på folkestyrets grund.¹

Det viste sig dog hurtigt, at Hal Kochs opfattelse af ungdomssamvirkets formål afveg fra det syn, som havde været fremherskende hos de folk fra ungdomsorganisationerne, som i juni måned 1940 havde stiftet samvirket. De havde udtrykkeligt understreget, at det skulle være et upolitisk samarbejde, der skulle bygge på fælles nationale og folkelige værdier. Hal Koch derimod fastslog som sin opfattelse, at DUs opgave skulle være »at politisere ungdommen«. Han mente hermed: at vække interesse for og kendskab til det offentlige liv og dermed fremkalde en følelse af ansvar for folkestyret.

Hans tankegang var, at kampen dybest set ikke stod mellem det danske og det tyske folk som en national kamp, men mellem folkestyre og nazisme som en politisk kamp. I denne kamp kunne man derfor ikke bygge alene på nationalfølelsen, som kunne føre til tanker og handlinger, der ville undergrave det danske demokrati. Ej heller

kunne man bygge alene på et kulturelt fællesskab i det danske folk – faktisk var der ikke meget kulturelt fællesskab mellem »en bourgeoisdame fra Hellerup og en vestjysk bondekone«. Nej, det fælles grundlag måtte netop være ønsket om at bevare det danske demokrati, og vejen måtte derfor gå over en vækkelse til politisk ansvarsfølelse, ikke mindst hos de unge, og en opdragelse til større indsigt i demokratiets væsen og i de krav, et demokratisk samfund må stille til sine borgere.

Disse anskuelser gik som sagt på tværs af det grundlag, ungdomssamvirket kort forinden var kommet til verden på. Her var opfattelsen den, at politik skabte splittelse, og at man derfor måtte samles om et upolitisk program, om et fælles »dansk« grundlag. Så overbevisende var imidlertid Hal Kochs argumentation og så stærk hans personlighed, at det forholdsvis hurtigt lykkedes at vinde den øvrige ledelse i ungdomssamvirket for den nye målsætning. Mere tvivlsomt er det, i hvor høj grad den blev forstået og accepteret i de samvirkende foreningers brede medlemskredse.

DU's praktiske opgave var at igangsætte et oplysningsarbejde. Hal Koch trak selv et stort læs ved sine mange velbesøgte møder. I 1941 udgav radioen med Hal Koch som en af redaktørerne grundbogen »Borger i Danmark« med det formål at styrke ikke mindst lederne i det politiske og folkelige foreningsliv både i deres forståelse af demokratiets grundvilkår og i deres evne til at beherske grundreglerne for foreningsledelse og demokratisk debat.

På denne baggrund opstod også den tanke, at ungdomssamvirket burde oprette en højskole, hvor unge fra foreningslivet kunne få en mere omfattende skoling i disse emner forbundet med en rigere personlig udvikling. Tanken herom drøftedes i efteråret 1941 mellem ledende folk i ungdomssamvirket og inden for »De ældres råd«, og under en folketingsdebat om ændringer i højskoleloven i marts 1942 blev spørgsmålet rejst af flere ordførere. Undervisningsminister Jørgen Jørgensen gav i sit svar udtryk for håbet om, at tanken kunne blive til virkelighed.²

I betragtning af den holdning, man fra tysk side måtte ventes at ville indtage over for en sådan højskole, var det lidet hensigtsmæssigt, at tanken således blev fremført offentligt på et meget tidligt tidspunkt. Ungdomssamvirket gik dog videre med planen, som fik en meget positiv modtagelse på repræsentantskabsmødet i maj 1942. Der blev også taget skridt til fremskaffelse af de økonomiske midler til oprettelse af

skolen, i form af tilskud fra arbejdsgivere, fagbevægelse og andelsbevægelse, og herregården Krogerup ved Humlebæk, som netop var overtaget af staten, var på tale som en af flere mulige placeringer. Der forelå endvidere tilsagn fra Hal Koch om at »gå et godt stykke ud af sin vej« for at blive forstander for skolen i en kortere tid.

Før de fornødne forhandlinger kunne føres til ende, var de politiske tilstande imidlertid blevet skærpet i en sådan grad, at man måtte anse det for umuligt for en højskole med det nævnte formål og med Hal Koch som forstander at komme til at fungere blot nogenlunde frit. Planerne måtte derfor i foråret 1943 udskydes indtil krigens afslutning.

Der ville også være store praktiske vanskeligheder forbundet med at starte en ny skole under krigens vilkår. Men hertil kom et synspunkt, som blev fremhævet af Hal Koch i den tale, han holdt, da Krogerup Højskole endelig blev indviet den 1. december 1946: »Når planerne alligevel blev skrinlagt indtil krigens ophør, skyldtes det ... dog først og fremmest, at vi selv blev betænkelige. I den periode kunne man sagtens få sat alt i gang, når det blot begyndte med »sam«. Vi indså, at det var klogere at vente til et tidspunkt, hvor vi måske kunne vente nogen modvind, men hvor grundvolden til gengæld kunne lægges solidere – ikke på konjunkturbestemte stemninger«.³

Der er grund til at sætte et spørgsmålstegn ved, om det i foråret 1943 virkelig var denne betragtning, der »først og fremmest« havde været årsag til udsættelsen. Hal Kochs holdning til de »konjunkturbestemte stemninger« var i hvert fald blevet stærkt skærpet i de mellemliggende 3½ år, som hans kritik af retsopgøret efter befrielsen viser. Ordene om, at vi nu »måske kunne vente nogen modvind«, skulle til gengæld vise sig at gå rigeligt i opfyldelse.

Krogerup Højskoles første tid

Modvinden havde allerede vist sig, efter at der i foråret 1946 var udsendt opfordring til alle ungdomsforeningerne om at tilmelde elever til skolens første seksmåneders kursus fra november 1946. Man måtte jo gå ud fra, at det ville strømme ind med indmeldelser til denne så meget omtalte og så længe ventede højskole for ledere og interesserede medlemmer i landets mange ungdomsforeninger, hvis medlemsskare omfattende en væsentlig del af Danmarks ungdom. For at ingen enkelt gruppe skulle komme til at dominere elevkredsen, tildelte man om-

hyggeligt hver enkelt organisation et bestemt antal elevpladser, hvorefter resten stod til rådighed for almindelige uorganiserede dødelige.

Da lærerkredsen mødtes i midten af august 1946 var der kun kommet 18 indmeldelser. Nu var det forbi med at rationere elevpladserne, og opgaven var i stedet at arbejde for øget tilgang – en problemstilling der stort set forblev aktuel i hele den periode, hvor Hal Koch var skolens forstander. Og selv i de år hvor skolen kunne melde fuldt hus, udgjorde den elevgruppe, som man i ungdomssamvirkets planer først og fremmest havde haft for øje, nemlig de aktuelle eller potentielle foreningsledere, kun en beskedent andel af elevtallet. I de otte år Knud Gedde fik lov at virke ved skolen indtil sin alt for tidlige død, var foreningskundskab, kommunalpolitik og lignende praktisk betonedes fag et fast led i timeplanen, men derefter forsvandt stort set også dette levn fra skolens oprindelige målsætning. Forbindelsen til ungdomsorganisationerne har herefter væsentligt bestået i deres valg af medlemmer til skolens repræsentantskab og bestyrelse.

En lederhøjskole blev Krogerup altså ikke, selv om denne betegnelse utvivlsomt i en årrække blev hængende ved skolen til skade for folks forståelse af det, der faktisk foregik bag dens mure.

For Hal Koch var den svigtende elevtilgang fra ungdomsorganisationerne en skuffelse, men dog til at bære. For ham var det en vigtigere sag, at besættelsestidens fællesskab kunne fortsætte på Krogerup i den forstand, at her mødtes unge fra alle lag af befolkningen og fra alle landsdele og med alle politiske opfattelser til en frugtbar drøftelse. I et tilbageblik på den første højskolevinter lagde han ikke skjul på sin glæde over, at dette ønske var gået i opfyldelse. »Det blev virkelig et mødested, et fælles forum for snart sagt alt, hvad der lever i Danmark. Vi havde samtlige politiske anskuelser repræsenteret – bortset fra Dansk Samling. Vi havde rigtige vaskeægte missions- og KFUM-folk græssende side om side med ærkegrundtvigianere og overbeviste atheister. Derfor blev der også stadig diskussion, og diskussionerne blev trods alt mere end ufrugtbart mundhuggeri. Jeg tror ikke, der var mange, som hverken politisk eller religiøst forlod deres anskuelser, men jeg tror på den anden side, der var endnu færre, som ikke gennem samliv og drøftelse nåede til at forstå de andres tænkemåde indefra. Derfor blev vort eget forhold til tilværelsen mere levende og intenst«. ⁴

Det skulle imidlertid hurtigt vise sig, at den alsidige sammensætning af elevskaren ikke lod sig opretholde. Ligesom tilgangen til den al-

mindelige folkehøjskole altid har haft slagside, sådan fik Krogerup det også – men med modsat fortegn. Her var det de højskolevante kredse, som udeblev, først og fremmest landbounghdommen og andre unge fra landdistrikterne og de mindre byer. Denne udvikling viste sig meget markant allerede på 3. og 4. elevhold, og den havde en sådan baggrund, at Hal Koch i det elevskrift, der udsendtes til julen 1950, rykkede ud med en artikel »Om Krogerup – til angreb og forsvar«, som vakte megen opsigt og debat, og som indeholdt en udførlig og polemisk formuleret redegørelse for hans højskolesyn.

Før jeg refererer indholdet til Hal Kochs artikel et par ord om årsagerne til den skildrede udvikling.

»Her rejses en skole som mange før«, havde vi sunget ved indvielsen. Vi vidste jo nok, at den nye højskole havde sit særlige præg, men vi ville gerne være et accepteret medlem af den danske folkehøjskoles talstærke og i forvejen mangfoldige familie. Folk som Jørgen Jørgensen, Rosenkjær og Arnfred havde været virksomme ved Krogerups oprettelse. Vi havde i de første år nær kontakt med skoler som Askov og Frederiksborg, og vi tog aktivt del i arbejdet inden for højskolernes forening ikke mindst med henblik på at fremme tilgangen af elever fra byerne. Hvorfor gik det da alligevel sådan, at mange i den gamle højskole direkte frarådede unge at tage på Krogerup?

Et af de forhold der spillede en rolle – måske en større rolle end Hal Koch helt forstod – hænger sammen med noget, Koch selv havde peget på allerede i 1940, nemlig at vort kulturelle fællesskab er svagere, end de fleste gør sig klart. Det daglige liv på Krogerup formede sig med et minimum af ordensforskrifter og ydre autoritet. Man gik ud fra, at eleverne var voksne mennesker, der kunne ordne deres samvær på skolen i frihed. Man ønskede derfor ikke så strenge regler om f. eks. samvær på værelserne, brug af spiritus etc., som ellers var almindelige. Man var også indstillet på at sætte ethvert spørgsmål under debat. Der fandtes ingen på forhånd fredede dogmer, som det var helligbrøde at anfægte.

Uden tvivl føltes denne vidtstrakte frihed og denne respektløshed over for alle dogmer som noget af et chock for mange unge, der var opvokset i en kultursammenhæng, som de vel ønskede udvidet, men ikke fundamentalt forandret eller forkastet.

Hertil kom spørgsmålet om Hal Kochs politiske indstilling. Han havde aldrig lagt skjul på, at han hørte hjemme på venstre fløj af

socialdemokratiet. Og i de kredse, hvor man var vant til at vurdere en højskole først og fremmest efter forstanderens person og meninger, sluttede man heraf, at så måtte Krogerups hele undervisning have politisk slagside i samme retning. En højskoleforstander, som både var københavnner, socialist og professor og tilmed formand for en ungdomskommission, der stillede forslag om kortere arbejdstid for landbrugets karle – det kunne ikke være en person, til hvem man kunne betro sine unge. Kulminationen var et kæmpemøde i en nordjysk landboforening, transmitteret af radioen, hvor Koch blev udsat for en aldeles urimelig for ikke at sige uartig behandling.

»Om Krogerup – til angreb og forsvar«

På denne baggrund må man se den førnævnte artikel »til angreb og forsvar«. Her korrigerer han først de mest åbenbare misforståelser og fejlagtige påstande om Krogerup og fortsætter derefter:

»Om den kritik, som her er omtalt, er der kun eet at sige: den er usandfærdig og kan kun fremføres af folk, der ikke ved, hvad de taler om.

Helt anderledes stiller det sig med den kritik, der beskylder os for negativisme og er utilfreds med vor fladbundede humanisme. Den kan jeg forstå. Den kan måske også være berettiget. Derfor er det om denne, de følgende sider skal handle. Det kunne måske lykkes at forklare, hvori vor negativisme består, og hvad den grunder sig på. . . .

»I løbet af de år jeg har haft med højskole at gøre, er jeg i stadig højere grad blevet usikker over for den menneskeopfattelse, som lå bag den grundtvigske højskoles forkyndelse. Grundtvig kæmpede som bekendt lige fra sine unge dage med det nærgående spørgsmål: hvad er et menneske, og hvilke er menneskelivets vilkår. Det klareste svar og det, der blev bestemmende for Højskolen, gav han i indledningen til Nordens Mytologi med de berømte ord om ånd og støv, der er kædet sammen med skaberens bud og i versene om de dybe længsler velbekendt, kun fyldestgjort af glans fra evigheden. Herudaf voksede hans forståelse af ånd og frihed«. . . .

»Det er rigtigt, at mennesket er ånd og støv, det er rigtigt, at menneskelivet er underfuldt, og at åndeligt liv kun kan leves i frihed, men det bliver alt sammen forkert, hvis man overser endnu mere fundamentale ting, ting der er mere centralt virkelige«. . . .

»Hvis man skal tale om mennesket og menneskelivets kår, må man ikke glemme, at mennesket ikke er alene, men i godt og ondt bundet til sit medmenneske, at vi ganske bogstaveligt bliver en del af og afgørende griber ind i andre menneskers liv og skæbne. Det gør vi hver dag, i småt og stort, snart ved et smil eller en sur mine, snart ved et håndtryk, snart ved at gå den anden ligegyldigt forbi. Vi ved os i så henseende aldrig trygge. Dette er ikke noget, man kan diskutere. Man kan hævde, at man er lige glad med sagen, men den bliver ikke desmindre stående: vi virker til fald eller oprejsning, til ulykke eller lykke, til gråd eller glæde. Humanisme har med dette at gøre. Ikke med alle de smukke ord om menneskesjælens evige værdi, om respekt for mennesket, om de menneskelige værdier. Det kan alt sammen være såre udmærket. Men det ligger i anskuelsernes og ideernes harmløse plan. At tage mennesket alvorligt vil sige at anerkende dets bundethed i ansvar. Og ud af dette ansvar, som ikke kan overses, vokser der en skyld, som vi ikke kan måle. Dette er den menneskelige, humanistiske situation«. . . .

»Hvad enten vi vil eller ej, står ansvaret der, og skylden er en realitet. Psykologerne bliver forbitrede over dette. De tror, det er en speciel kristelig tale, som skaber skadelige og livshæmmende komplekser. Men når alt det er sagt, skildrer de selv grangivelig den samme situation. Mennesket i dets ensomhed, dets mangel på evne til kontakt, mennesket, som derfor ødelægger sin kone, sine børns og sin egen tilværelse. De ved også, at der kun er een vej ud af denne indkrogethed i sig selv: at blive accepteret og selv at acceptere andre, som de er. Luther taler om nåde og syndsforladelse. Det er uartige ord, men de siger nogenlunde det samme.

Se, hvis dette er rigtigt – og jeg ser ikke, at man kan nægte det – det synes at være rigtigt, at mennesket er bestemt til at dø, og at det i den korte tid, det lever, lever sammen med andre og i dette samliv pådrager sig ansvar og skyld, som ikke kan gøres op – hvis det er rigtigt, må man vist sige, at den tale, Grundtvig førte om mennesker, glemte noget væsentligt, jeg vil endda ikke betænke mig på at sige, at han forvekslede det primære med det sekundære, og at han derfor kom til at tale om det uvirkelige som noget virkeligt. Derfor var der en fejl i regningen. Derfor endte det nittende århundrede i angsten«. . . .

»Jeg ved godt, at mange vil protestere. Men jeg mener nu også at kende lidt til Grundtvig. Det er næppe tilfældigt, at gloser som næsten,

Lærerkollegiet på Krogerup højskole i 1955. Stående fra venstre Ditte Nyboe Andersen, Poul Nyboe Andersen, Erik Knudsen, Harald Engberg Pedersen, Ingrid Engberg Pedersen, Inger Dahl. Siddende Lise Sørensen, Olga Bartholdy, Hal Koch, Olga Gedde og Roar Skovmand. (Gyldendals billedarkiv).

ansvaret, skylden er temmelig vanskelige at finde både i hans folkelige skrifter og i hans salmer. Og det er mere end ordene, der mangler. Den, der har prøvet at holde skole – en skole, som kun har eet formål: at tale nogenlunde hæderligt om menneskelivet – under læsning af Grundtvig, vil næppe kunne bestride det. Og glem ikke, at det her slet ikke drejer sig om politisk-social forståelse. Det kan der være mere eller mindre af, men det ligger i et helt andet plan. Den af de »folkelige«, som forstod mest af det, som talen var om, var Jakob Knudsen, og han udmærkede sig som bekendt ikke ved nogen særlig social-politisk forståelse. Han havde derimod læst Luther, og det er ikke nogen ilde vej til at komme i kontakt med virkeligheden.

Man beskylder ganske frækt Krogerup for »blot« at være en skole for politik og demokrati. Vi har altid selv sagt, at vi i første række var en højskole, i anden række en højskole, der mere end nogen af de andre højskoler samler sig om den side af tilværelsen, der vender udad imod det fælles, de politiske, sociale og økonomiske problemer, mod

vore pligter som samfundsborgere – en tanke, der ikke var synderlig fremmed for Grundtvigs oprindelige skoleplaner. Men man har simpelthen ikke lov til at fortie, at vi er en »højskole«. Dette har jeg altid forstået således, at det er højskoles opgave over for unge, der er ved for alvor at begynde deres liv, at stille dem ansigt til ansigt med virkeligheden, deres egen virkelighed. Derfor må – i mine øjne – enhver skole være en vækkelses-skole, være »koldsk«, uden at den just behøver at tale om »Guds kærlighed og Danmarks lykke«. Vækkelse må der være, men det er ikke skolens opgave at være kirke. Det vil sige, at den hverken skal bibringe eleverne en kristelig, en national, en politisk eller en social tro. Men den skal, så godt lærerne formår det, og således som det kan gøres i undervisningens samtale – hindre dem i at flygte fra virkeligheden. Til denne virkelighed hører ikke blot idealerne og det med stov og ånd, men der hører først og fremmest de par temmelig nøgterne kendsgerninger, som jeg her har fremdraget: Døden og næsten. Dem kan man snyde sig fra både ved liberalisme og socialisme, både ved udviklingslære og kristelige betragtninger, ved højskolesange og arbejdersange. Det er om denne forståelse af menneskelivet, vi er uenige med Grundtvig, og hvor vi synes, at der ofte på den gamle højskole og i højskolesangbogen har været ført virkelighedsfjern tale. Des mere har vi følt os beslægtet med den nyere danske litteratur. H. C. Branner, Ole Wivel og frem for alle Paul la Cour er kommet til at spille en fremtrædende rolle. Vi har mere fornemmelse af virkelighed der« . . .

»Men for nu at få en ende på sagen: det er med det syn på menneskelivet, som her er skildret, at Krogerup står og falder. Ud fra det står vi tvivlende og kritiske over for meget af den folkelighed, som har sit udspring i Grundtvig og har levet på højskolerne. Vi hævder ikke at bringe noget helt nyt, vi drømmer ikke om at skære linien til fortiden over, men vi troede, at det var i skolens ånd at tage drøftelsen om det virkelige og det menneskelige op, og vi troede, at det var tilladt i denne drøftelse at drage både Grundtvig og folkelighed i tvivl – og enten er det tilladt eller ej, gør vi det. Det er ikke vor opgave at virke som en bekræftelse i 19. århundredes liberale, grundtvigske bondekultur, men at spørge radikalt«.

Denne artikel er citeret så udførligt, fordi den er et helt centralt udtryk for Hal Kochs højskolesyn. Ganske vist må man give Roar Skovmand ret, når han siger, at den »trak skellet mellem Krogerup og de

andre skoler stærkere op end nødvendigt».⁵ Men her må man erindre den særlige baggrund for artiklens fremkomst. Hal Koch følte harme over den mistænkeliggørelse, Krogerup havde været udsat for, og hans altid spidse pen formede derfor dette »angreb og forsvar« meget polemisk.

Det skabte røre om sagen,⁶ men bidrog måske ikke så meget som ønskeligt til at skabe klarhed og forståelse. Hvad var det egentlig for en højskole, Koch ville skabe? Hvordan passede den ind i den traditionelle sontring mellem en »grundtvigiansk« og en »koldsk« retning, som dengang debatteredes livligt blandt højskolefolk? Forstander Arne Brandt Pedersen, Vraa, var ikke i tvivl om Kochs standpunkt i valget mellem en grundtvigsk »mangfoldighedsskole«, hvor der skal kunne tales ud fra forskellige livssyn, og en koldsk »enhedsskole«, der gennem en forkyndelse på folkeligt og kristeligt grundlag vil vinde eleverne for disse værdier. »Hal Kochs programartikel ... placerer Krogerup Højskole uden vaklen på mangfoldighedsskolens linie ... Det kunne vel tænkes, at landboelevernes svigten over for Krogerup i nogen grad skyldes dette forhold, så den ikke alene har sin forklaring i en uberettiget mistænkeliggørelse ... de fleste unge fra landet, der søger højskolen, kommer fra hjem, hvor det religiøse og det nationale ikke er problemer til diskussion, men bærende værdier i menneskelivet; derfor bliver det ganske naturligt, at man på højskolen møder dem med samme indstilling«.

Brandt Pedersens fortolkning af Kochs artikel var nok typisk for en stor gruppe højskolefolk med særlig nær tilknytning til et traditionelt landbomiljø. Men andre fik et helt andet resultat ud af deres læsning. Således sagde forstander Arnfred, Askov: »En mand, der siger, at en højskole skal være »koldsk«, en vækkelsesskole, er vor arbejdsfælle ... Vi er meget interesseret i Krogerups bevarelse. Der er også brug for Krogerup som et »torvet i Athen«. Her har det en særlig opgave«.

Arnfred har i en anden sammenhæng sagt om højskolen: »Der må tales ud fra et syn, ikke ud fra *eet* syn, men ud fra et *syn*«. En anden af Krogerups venner i den daværende højskoleverden, C. P. O. Christiansen, Frederiksborg højskole, kommenterede Kochs artikel med udgangspunkt i det grundtvigske menneskesyn: »I dette grundtvigske menneskesyn, der ikke kan rokkes af uvejret fra Krogerup, er skyldbevidstheden over for medmennesket i almindelighed ingenlunde noget

nyt, men den vil få større plads i det 20. århundrede end i det 19.«. Og han opfordrer til »ikke at indlade sig i strid med Hal Koch om selve dette menneskesyn, hvorom han vist intet nyt og hjælpende har at sige os højskolefolk i sin helhed, men at lægge sig på sinde, hvad nyt han har at sige os om næsteforholdet som et skyldforhold. Her står vi nemlig over for noget nyoplevet og selvset, og her har Krogerup en hjælp at give os andre – ikke til en revision af vort grundtvigske menneskesyn, men til at konfrontere dette med de ny frygtelige oplevelser, som det 20. århundrede har bragt os«.

Hal Koch på Krogerup

For dem, der var samtidige med Hal Koch på Krogerup – som lærere eller elever – kunne der ikke være tvivl om, hvad der var bestemmende for hans eget forhold til »virkeligheden«. Han kunne i sine foredrag og studiekredse om Kristendommens oprindelse eller Kulturens grundvold tage alle nedarvede meninger og gængse opfattelser op til ubønhørlig prøvelse, som kunne give os andre mangan en rystelse i sjælen. Men selv om lampen brændte til langt ud på nætterne i hans stue, svigtede han aldrig den daglige morgenandagt for dem, der ønskede at være med.

Og han nøjedes ikke med en forkyndelse i ord. Der var altid adgang til Hal Koch for den, der havde brug for hans hjælp. Han førte utallige samtaler om personlige spørgsmål med sine elever og andre, der søgte ham, og han hjalp ikke med ord alene, men også med praktiske ting. Vi syntes nok af og til, at han satte alt for mange kræfter ind på at hjælpe et menneske, også i tilfælde der for os at se var temmelig håbløse, men Hal Koch lod sig aldrig lede af snusfornuft, når nogen havde brug for ham. Dertil var fortællingen om Ham, der vandrede rundt og gjorde vel for snart 2000 år siden, gået ham alt for dybt i blodet.

Hal Koch havde oprindelig tænkt sig kun at ville være forstander de to første vintre. Det kom i stedet til at forme sig således, at han fortsatte i ti år, samtidig med at han passede sin gerning på universitetet og hele sin øvrige omfattende aktivitet og skribentvirksomhed. Den arbejdsbyrde, der i disse år hvilede på ham, var simpelthen umenneskelig og gjorde ham træt før tiden. Hårdt tog det også på ham,

at hans nære ven og arbejdsfælle fra krigsårene, Knud Gedde, som var daglig leder og senere medforstander på Krogerup, døde i 1954.

Først efter mange års forløb lykkedes det at skaffe familien Koch en bolig på Krogerup. Indtil da boede han i de seks vintermåneder adskilt fra Bodil og børnene i et par beskedne værelser midt i skolens urolige liv. Han deltog ikke blot i skolens dagligdag, men også i dens fester. Han vidste, at mennesket lever hverken af brød eller ord alene, men har også behov for det, han kaldte »at lege«, et udtryk som alvorlige godtfolk naturligvis fik helt galt i halsen.

Da han var rejst, skrev jeg et par ord i elevforeningens årsskrift, der sluttede med disse linjer: »De ti år bragte Hal Koch mange skuffelser. Men jeg er overbevist om, at historiens dom engang vil blive den, at i dette tiår 1946–56 er der ikke øvet nogen mere betydningsfuld gerning inden for den danske folkehøjskole end hans«. ⁷

Herom siger Roar Skovmand i den foran citerede artikel fra 1964: »Da jeg læste disse ord for otte år siden, fandt jeg dem vel stærke. I dag er jeg ikke i tvivl om deres sandhed. Ikke at Hal Koch selv ville finde dem rigtige. Jeg ved at han ville sige: Det vi Krogerup-lærere fra 1946 ville, kunne vi ikke gennemføre. Når Krogerup siden vor tid har fået elever nok, hænger det sammen med, at den har fraveget det oprindelige program.

Men selv om Hal Koch ville sige sådan, har vi ... lov til at sige, at han har fornyet den danske folkehøjskole. Han har ikke blot ved sit eksempel og sin indsats skabt respekt om den, ja kastet glans over den. Han har ikke blot åbnet dens porte mod nye verdenshjørner – og dermed gjort den til en folkehøjskole, hvor den før overvejende var bondehøjskole. Han har påvirket folkehøjskolens karakter, på en vis måde gjort det sværere at holde folkehøjskole ved sit krav om redelighed og radikale svar på elevernes spørgsmål«.

NOTER

1. Henrik S. Nissen og Henning Poulsen: På dansk friheds grund, 1963, s. 129 ff.
2. Sammededs s. 204 ff.
3. Højskolebladet 1946, s. 573 f.
4. Lederbladet 1947, s. 69.
5. Roar Skovmand: Hal Koch som folkehøjskolemand, Folkehøjskolen i Norden, Årbog 1963–64, s. 104.
6. De følgende citater er hentet fra Højskolebladet 1951.
7. Krogerup 1946–56, s. 13.
8. anf. skr. s. 106.